

підтримання на існуючому рівні обсягів випуску в країні залежність від зовнішніх ринків і виробників має бути не досить значною.

Дослідження експертів СОТ охоплюють вплив на торговельну політику, доступ на ринки, структурні реформи, торгівлю, інвестиції тощо

Відзначимо, що для всіх країн з перехідною економікою членство у СОТ стало першим кроком інтеграції у світові ринки і приєднання до міжнародної спільноти. Шість країн з перехідною економікою підписали угоди ГАТТ до 1994 р.: Польща (1967), Румунія (1971), Угорщина (1973), Чеська республіка (1993), Словаччина (1993) і Словенія (1994). Одинадцять інших країн приєдналися вже до СОТ (за порядком вступу – Болгарія (1996), Монголія (1997), Киргизстан (1998), Латвія (1999), Естонія (1999), Грузія (2000), Албанія (2000), Хорватія (2000), Литва (2001), Молдова (2001), Вірменія (2003). Звичайно, на наслідки вступу до СОТ вплинули умови вступу. Вважається, що процес вступу значною мірою визначається неписаними правилами, що беруть витоки з попередніх прецедентів [3]. Такі неписані правила, стосуються, зокрема, і статусу країн-кандидатів. Загалом, СОТ не має визначення “розвинених” країн і “тих, що розвиваються”. Статус членів визначається тим, чи застосовуються до них заходи “спеціального і диференційованого режиму”. Країна сама може презентувати себе у СОТ як країна, що розвивається, проте, інші країни можуть ставити під сумнів це визначення. Отже, умови вступу до СОТ залежать від обраної стратегії вступу і вміння вести переговори.

Протягом останнього десятиріччя країни Центральної та Східної Європи зробили значні кроки у напрямку лібералізації своїх торговельних і інвестиційних режимів. Членство у СОТ сприяло лібералізації ринків, але не відіграло в цьому процесі визначальної ролі. Торговельні і інвестиційні режими встановлювалися в ході переговорів про набуття членства у ЄС, регіональних договорів про вільну торгівлю, митних угод і угод про захист інвестицій між країнами. Лише у специфікації технічних, санітарних і фітосанітарних стандартів умови СОТ були більш жорсткими. Аналіз статистичних даних показує відсутність невиправданого тиску з боку СОТ на країни з перехідною економікою у напрямку відкриття внутрішнього ринку. Багато країн лібералізували свої внутрішні ринки незалежно від вимог Світової організації торгівлі, і в результаті їх зобов'язання перед СОТ навіть менш “ліберальні”, ніж фактичний рівень відкритості ринків.

С. Покляцький, студент

ТЕОРІЯ ПОЛЮСІВ РОСТУ (GROWTH POLE THEORY) ФРАНСУА ПЕРРУ І РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

Перру Франсуа (1903 – 1987) – французький економіст, голова інституціонально-соціологічного напрямку. Під полюсами росту він розумів компактно розміщені галузі промисловості, які динамічно розвиваються,

породжуючи ланцюгову реакцію виникнення і росту промислових центрів на периферії. Полюса росту створюються в цілях активізації економічної діяльності у відсталих периферійних, проблемних районах, в „полюса росту” концентровано направляються нові інвестиції замість „розпилення” їх по всьому району. Таким чином нові виробництва, які створюються мають більше шансів забезпечити агломераційну економію – вигоди від використання загальної інфраструктури, розширення ринків збуту. Теорія полюсів росту покладена в основу регіональних програм розвитку багатьох країн світу.

Основною категорією є поняття галузі промисловості. В теоретичній моделі галузі є первинними одиницями аналізу, вони розглядаються як дещо існуюче в абстрактному економічному просторі. В теорії полюсів росту поняття „економічний розвиток” дане таке визначення: це структурна зміна, яка викликана зростанням нових „захоплюючих” галузей. Дані галузі містять в собі рушійну силу економічного розвитку. Ці галузі – полюса росту, які спершу ініціюють, а потім розповсюджують розвиток на навколишній простір. Сильна сторона полюсів росту в тім, що вона отримала визнання в якості основної теорії ініціації і розповсюдження розвитку. В її основі лежить ефект домінування, який був відкритий Франсуа Перру (François Perroux's domination effect). Співзвучними теорії полюсів росту є роботи Гуннара Мюрдала і Альберта Хіршманна.

Хоча запровадження, яке вироблене в теорії Перру корисне, воно не змогло зайняти позицію головної теорії економічного розвитку. Практичне призначення дана теорія знайшла в розробці стратегій центрів економічного розвитку.

Ф. Перру. Ефект домінування та теорія економічного розвитку. Економічний світ Ф. Перру базується на нерівності, як основному принципі господарського життя. Він вважає, що в соціально-економічній системі сучасного капіталістичного суспільства немає ніяких внутрішніх спонукань, які б штовхали цю систему до встановлення нерівності. Нерівність витікає з розбіжностей в розмірах виробництва і капіталу, із різноманітної ступені інформованості партнерів, із належностей до різних галузей господарства. Головний результат нерівності – існування домінуючих та підлеглих економічних одиниць. Відношення між ними будується по-іншому, як при простому товарному виробництві. В мережу відношень входить примушення, як специфічне „економічне благо”, яке надає власнику економічну вигоду. Домінуючі одиниці зобов’язують інших погоджуватися на умови, які пропонуються в односторонньому порядку умови угод або співробітництва.

Нерівність господарських одиниць має в своєму наслідку деформацію економічного простору. Один з найбільш цікавих видів деформації, описаних Перру, - поляризація простору навколо провідної галузі „полюса росту”. Підприємства, які входять до поляризованого простору встановлюють нерівноправні відносини до його полюсів, використовують на собі його захопливий вплив чи діяння, які тормозять.

„Галузі - мотори” (швидкоростучі галузі, такі, як хімічна, машинобудування, нафтопереробка, а також новітні галузі: електроніка, атомна

енергетика), як домінуючі одиниці, володіють потужним „ефектом приваблення”, збільшуючи масштаби і темпи економічної експансії і модифікуючи структуру всієї національної економіки.

„Ефект приваблення” заснований на взаємозалежності всіх економічних одиниць. Одиниця „приваблення” може діяти на одиницю „приваблену” шляхом ефекту розмірів (пред’являючи більш високий попит на її продукцію і стимулюючи тим самим зростання її виробництва), „ефекту виробництва” (знижуючи ціни на свої товари) і „ефекту нововведень”. Наступний крок в логічному розгортанні категорій Ф. Перру робить через теорію макроодиниці та макрорішень. Якщо „ефект домінування” – вихідним пунктом загальної теорії економічної діяльності, то макрорішення – її найбільш центральна важлива частина. Деформація економічного простору навколо домінуючої одиниці означає зміну форми і змісту відносин між економічними одиницями, які входять до простору. Якщо в моделях абсолютної конкуренції кожна фірма діє самостійно, керуючись тільки рівнем єдиної ціни на ринку її продукції і висотою своїх витрат, то, потрапивши до поляризованого простору вона повинна при прийнятті рішень врахувати прямий або непрямий примус, який виходить із полюсів – від домінуючої одиниці. Це змінює всі умови рівноваги (співвідношення між рівнем затрат, випуском і цінами) в даному просторі. Його параметри відклоняються від параметрів в інших місцях загальнонаціонального економічного простору, стають частково незалежними. В поляризованому просторі економічні одиниці ведуть себе вже не як взаємозалежні партнери, а як члени єдиного, системно організованого цілого. Таку сукупність Ф. Перру називає макроодиницею.

Вища економічна одиниця, приймаючи рішення, керується великим числом відомих партнерів, чим інші одиниці, їй відомі. Як правило, вже на стадії прийняття рішень плани молодших партнерів-конкурентів. Володіючи в достатку здібністю до примусу, вища одиниця може вже на стадії виробки планів повпливати на них таким чином, щоб забезпечити найбільшу економічність всього угруповання. Таке угруповання стає системно організованою і перетворюється в мікроодиницю. Сукупна ефективність діянь партнерів підвищується. Можна навіть підрахувати ступінь збільшення економічності шляхом порівняння витрат на конкурентну боротьбу до і після перетворення даної сукупності в систему. Французький економіст висунув тезу про те, що всередині макроодиниці змінюється природа і зміст конкуренції. Із стихійної, агресивної, неорганізованої вона стає „колективною”, перетворюється в „боротьбу - змагання”; зміна природи конкуренції впливає на весь механізм розподілу ресурсів, тобто – на рух капіталів всередині галузі і між галузями. В його основі лежить тепер не тільки устремління забезпечити максимальний індивідуальний дохід для кожного підприємства, але й максимальний прибуток для макроодиниці в цілому. А це означає, що норма прибутку у окремих підприємств не регулюється величиною їх особистого капіталу. Зміни природи конкуренції впливають і на ціни. Ціни в рамках макроодиниці є вже функцією не попиту і пропозиції, регулюються не витрати найбільшого підприємства, а

стають функцією вищої форми управління, яка організовує виробництво і впливає на попит.

Домінуюча макроодиниця представляє собою своєрідний „полюс росту”. Вона породжує „ефект агломерації”, об’єднуючи доповнюючи один одного види діяльності в одне ціле. „Полюса росту”, під якими можна розуміти і фірму, і галузь, і комплекс галузей, які володіють сильним „ефектом приваблення”, утворюють „зони розвитку”, „вісі розвитку” в регіоні чи країні. Ф. Перру вважає, що важлива задача економічної політики держави полягає у створенні таких „полюсів росту” і свідомому управлінні держави середовищем розповсюдження ефекту. Базуючись на концепції „домінуючої економіки” і поняття неоднорідності росту Ф. Перру робить наступні висновки відносно практики планування в умовах капіталізму: по-перше, збалансований ріст не здійснений, політика росту – це завжди політика нерівномірного росту незалежно від того, досягається вона, чи свідомо, чи відбувається стихійно; по-друге, політика росту, здійснення як структурна політика, направлена не на пристосування до існуючих структур, а не активне перетворення структур в бажаному напрямку; по-третє, оскільки ріст нерівномірний, структурна політика є обов’язково політика виборча, а не глобальна, як в рекомендаціях кейнсіанців.

Вся логіка еволюції „домінуючої економіки” спонукає державу стати „центром по прийняттю рішень”. Держава не лишає підприємства автономії повністю, але обмежує її. Її задача стає не тільки проведення антициклічної політики, але й складання довгострокових програм розвитку максимально швидкими темпами. Тільки така далеко видна політика забезпечує „гармонізований ріст”.

Ф. Перру виділяє три принципи, яких повинна притримуватися політика гармонізованого росту: по-перше, максимізація валового реального продукту і мінімізація його коливань; по-друге, зменшення диспропорції сферами економіки; по-третє, гуманізація послідовних станів рівноваги, з врахуванням того, що відповідність темпів росту наявної робочої сили, потужностях, інвестиціях, збереженням „є, в сутності, відповідно планам живих людей і реальних соціальних груп”.

Теорія полюсів росту – є єдиною теорією, яка охоплює всі основні аспекти регіональної політики і до того ж містить конкретні намічання міроприємств. В теорії полюсів росту є декілька дуже важливих, принципіальних тезисів, про які часто забувають.

Перечислимо деякі з них:

1. полюс росту не самоціль, а засіб підйому району;
2. полюс росту ефективний тільки в мережі із таких же полюсів;
3. полюс росту повинен володіти чудовим зв’язком з рештою пунктами району, щоб використовувати його ресурси і передавати їм нові нововведення і інші імпульси розвитку;
4. полюс росту повинен здійснювати зв’язок між країною та регіоном;
5. полюс росту може бути самої різної важливості – міжнародний (зв’язок країни з світом), національний, регіональний і місцевий (наприклад,

центральна садиба колгоспу у часи СРСР) і масштабу – від окремого поселення до цілого району;

6. головна ціль – пробудження стимулів і сил саморозвитку.

Теорія полюсів росту швидко завоювала широку популярність в країнах Західної Європи, і практично всі ці країни ще в 60-х роках положили дану теорію в основу своєї регіональної політики. Спочатку мова йшла тільки про підйом відстаючих і депресивних районів, використання полюсів росту в якості інструмента політики вирівнювання. Пізніше з'явилася ідея підтримки основних центрів для підтримування конкурентоспроможності країни. Через деякий час полюси росту стали роздивлятися як каркас всієї територіальної структури суспільства, в незалежності від того, чи розміщувались вони в процвітаючій частині країни чи у відсталій. Так створилася концепція поляризованого простору.

В рамках регіональної політики „прийняті” моделі полюсів росту мали два наслідки. По-перше, стали скорочуватися площі офіційно виділяємих кризисних ареалів. По-друге, в додаток до останніх, в якості об'єктів регіональної політики, стали виділяти (як на території цих ареалів, так і поза нею) окремі населенні пункти і навіть їх частини. Особливо прикрим було те, що термін дії полюсів росту був значно довшим, чим термін перебування політиків у владі (як правило 8 – 10 років). Отже виходило, що політик, який впровадив теорію полюсів росту в свою регіональну політику, прирікав себе на те, що під час його знаходження у владі скажуться тільки негативні сторони цієї теорії (обезкровлювання району заради полюса росту), а позитивні результати достануться тому, хто прийде на зміну. В результаті в 70-х роках багато країн відмовились від практики полюсів росту. Класичним прикладом полюсів росту є нові столиці країн, що розвиваються, які будуються для приваблення інвестицій і економічного розвитку слабо засвоєних центральних територій.

В. Сидорук, студент

ТЕОРІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ А. ТОЙНБІ

Одним із найголовніших представників цивілізаційної теорії був Арнольд Джозеф Тойнбі (Toynbee), англійський історик і соціолог, у 1919-1924 рр. - професор Лондонського університету, у 1925-1955 рр. - Лондонської школи економічних наук.

Аналізуючи теорію циклів цивілізацій, необхідно з'ясувати, сутність поняття цивілізації, згідно трактування А.Дж.Тойнбі.

Виходячи з того, що будь-яка країна, політичний союз тощо повинні розглядатися не самі по собі, а виходячи з “історичного контексту”, Тойнбі приходить до висновку про наявність певних фундаментальних сутностей, на аналізі яких необхідно сфокусувати увагу історика. Такими сутностями і є цивілізації. Вони “являють собою ... суспільства з більш широкою довжиною, як у просторі, так і в часі, аніж національні держави, чи будь-які інші політичні союзи”.